

ԲԱԶԷԻ ԵՐԳԸ

ՄԱԶՍԻՍ ԳՈՐԿԻՒԹ — Թարգմ. Լեւոն Թումանյանի

Ծովը նիրհում է:

Այստեղ, եզերքին, փուել է նա վիթխարու պէս և ծուլօրէն հեռւմ է, իսկ հեռւում արդէն քնած է ու անշարժ, լուսնի կապտաւուն փայլի մէջ կորած: Թաւշի պէս քնքոյշ և սեին տալով, աչնոեղ նա միախառնւել է հարաւային կապոյտ երկնքին ու խոր քուն է մտել, արտացոլելով իւր մէջ փեւրաւոր ամպերի անշարժ ու թափանցիկ հիւսւածքը, որը չի թաղցնում իւր երևում աստղերի ոսկեղէն նախշերը: Կարծես երկինքը քանի զնում՝ աւելի է կռանում ծովի վերայ, ցանկանալով ըմբռնել այն, ինչ որ շշնջում են անհանգիստ ալիքները ափը սողալով:

Լեռները հիւսիս-արևելեան քամուց Ֆանտաստիկօրէն կռացրած ծառերի միջից ուժգին թափով վրայ են արել կապարները շէպի իրանց գլխավերևի կապոյտ անապատը և նրանց չոր ու կռպկռ գծազրութիւնը յարդարւել է հարաւային գիշերի տաք և գուրալիր միգի մէջ փաթաթւած:

Լեռները հանդիսաւոր կերպով մտախոհ են: Նրանց մութ շւաքն ընկել է կոհակների պերճ կանաչաւուն մէջքին ու բարուրէլ նրանց, կ'ասես ուզում լինի կանգնեցնել այդ միակ շարժումը և խեղդել ջրի անդադրում ծփումն ու փրփուրի հառաչանքը՝ — բոլոր ձայները, որոնք խանգարում են համադարած խորհրդաւոր անդորութիւնը:

— Այլա՜ն. սկ. սմբ... մեղմ թառանչում է շփմցի հին չորբան Նադիր-Ռահիմօղլին, որ միշտ էլ տխուր է տրամադրւած լինում:

Նա մի բարձրահասակ, ալեգարդ, հարաւային արևի տակ այրւած, չոր-չոր ու խելացի ծերունի է:

Մենք պարկեւ ենք աւագին մի ահագին մամռապատ քարափի մօտ, որ վայր է ընկել հարազատ սարից ու նրա շւաքում նայում է այնպէս պիտրամած և խոժոռադէմ: Դէպի ծովը շարձրած կողքին ալիքը ճիւղ ու ծովային խոտեն շարտել—քաշ արել: Ա՛ստեա յրանցով քարափը կապտոած լինի սարերը ծովիցը անջրպետող աւազուտի շերտից: Մեր խարոյկը լուսաւորում է նրա սարերին արած կողքը. բոցը թուրբում է, և նրա խոր ճաքերի ցանցով պատած երեսին շողքեր են վազւըզում: Թւում է թէ նա մտածում է և գգում...

Ռահիմի հետ նոր բռնած ձկներից խաշու ենք եփում, և երկուսով էլ ընկղմել ենք մի այնպիսի բացառիկ տրամադրութեան մէջ, երբ ամեն ինչ մարդու ջինջ է երևում ու շնչաւորւած և թոյլ է տալիս թափանցել իրան, երբ մարդու սիւրբ այնքան մաքուր է ու հանգիստ, և էլ ուրիշ ցանկութիւն չկայ, բացի մտածելու ցանկութիւնից:

Ծովը փարւում է ափին, և ալիքները այնպէս են մեկամաղձիկ փաղաքշանքով մրմնջում որ՝ կ'ասես խնդրում լինեն կրակի մօտ տաքանալու: Երբեմն այդ ընդհանուր ներշնչանակ ծփումի միջից լսելի է լինում մի աւելի բարձր ու չարածճի-նենգաւոր ձայն—այդ համարձակ ալիքներից մէկն է սողալով դէպի մեզ գալիս: Ռահիմը արդէն համեմատեց ալիքները կանանց հետ և կասկածեց, որ նրանք ուզում կ'լինեն զրկել և համբուրել մեզ:

Նա կուրծքի վերայ պարկել է աւագին, գլուխը դէպի ծովը, և, կռները սին գլած ծնօտին, խորագննին հայեացքով նայում է մշուշապատ հեռուն: Ոչխարի մորթէ փափախը ետ է գնացել ծոճրակը և ծովիցը զով է շնչում նրա ամբողջովին մանր կնճիռներով պատած ճակատին: Նա ինքն իրան փիլիսոփայութիւն է անում, առանց հարցնելու, լսում եմ իրան, թէ ոչ, և առանց մի փոքր անգամ ուշադրութիւն շարձնելու իմ վրայ,—կարծես ծովի հետ լինի խօսելիս:

—Աստուծոն հաւատարեմ մարդը չրախտ է գնում. բա՛ ով որ չի ծառայում Աստուծոն ու նրա մարգարէին, կարելի է նա այս փըր-

փուրի մէջ է... Եւ այն ջրի երեսի արծաթանման պէծերը գուցէ հէնց նա է... Ո՞վ գիտի:

Լայնասփիւռ պղտոր երկինքը կամաց-կամաց պարզւում է: Նրա վրայ երեւան են զալիս լուսնի անհոգ կերպով գցած շողերը. նա արդէն չուրս է լողացել սարերի սաղարթապատ կապարների քամակից և այժմ մտախոհ շաղ է տալիս իւր լոյսը ծովի վրայ, որը շիմաւորում է նրան մեղմ հառաչելով...

—Ուհիմ! Մի հէքիաթ ասա... Խնդրում եմ ծերունուց:
Ինչո՞ւ որ.—հարցնում է նա՝ երեսը առանց ինձ շարձ-
նելու:

—Հէնց այնպէս! Ես սիրում եմ քո հէքիաթները:

—Բոլորն էլ պատմել եմ... Ել չեմ իմանում...:

Ուզում է որ մէկ էլ խնդրեմ. ես էլ խնդրում եմ:

—Կ'ուզե՞ս մի երգ պատմեմ,—համաձայնում է Ռահիմը:

Ես ցանկութիւն եմ յայտնում լսել հինաւուրց երգը, և նա պատմում է ձայնը լքւած, աշխատելով պահպանած լինել շաշտա-
վայրի ինքնօրինակ երգի մեղեդին:

I

Բարձր լեռները քաշեց լորպուն ու կուտապ եկած՝ խաւար ձորի մէջ պարկեց, աչքերը ծովին շարձրած:

Բարձր երկնքում փայլում էր արեւ. այրւած լեռները փոթ էին շնչում դէպի երկինքը. ներքեն ալիքը ծածկւում էր քարին...

Եւ ձորի միջով, մշուշով պատած, շիթեր ցայտելով՝ գետն էր սլանում ծովին հանդիման.

Փրփուր կտրած, ալէղարդ, ուժգին, ճեղքում էր սարը և շիտում ծովը սաստիկ ոռնալով:

Յանկարծ երկնքից այն ձորի մէջը, ուր լորպուն էր պար-
կել զաւարուն, վայր ընկաւ բազէն, կուրծքը խորտակւած, փեղուր-
ներն արնոտ...

Ճիչ արձակելով շիտաւ նա գետնին և թոյլ ցատումով ծեծ-
կում էր կուրծքը լեռ քարափներին...

Լորպուն վախեցաւ ու արագ-արագ մի կողմը քաշեց, բայց
գլխի ընկաւ շուրթով, որ մօտ է թռչունի մահլի:

Նա մօտիկ սողաց ջարդւած թռչունին, ուշիշ երեսին սուլելով, ասաց.

—Ի՞նչ կայ, մեռնում ես:

—Մեռնում եմ, այո: Խոր հառաչանքով նա պատասխանեց.—
Ես չափ ապրեցի... Երկար ապրեցի... Ես քաջ կուեցի ու փեսայ
երկինք: Այնպէս մօտիկից երբէք չեմ կարող պեսնել շու նրան, այ
ողորմելի!

—Է՛հ, քո երկինքն էլ! Ի՞նչ բան է որ նա մի շափարկ տեղ
է. հնց սողամ աչնորեղ. հիանալի է այստեղ ինձ համար—տաք է
և խոնաւ:

Այս ասաց լորպուն ազատ թռչունին և ինքն իրա մէջ նրա
ցնորքի վրայ ծիծաղեց:

Ու այսպէս խորհեց. «Սողա կամ թռիւ, վերջը յայտնի է.
մենք բոլորս էլ հողն ենք մտնելու, հող ենք շառնալու...»:

Անվահեր բազէն յանկարծ թռպրտաց, տեղիցը կանգնեց, աչք
ածեց ձորին:

Չուրը մաղւում էր քարափի ծելքից. և խաւար ձորում օդը
խնդրւած էր, գարշ հոտ էր դալիս:

Եւ գոչեց բազէն, քանի ուժ ունէր, ցաւով, վշտահար. «Ա՛խ,
թէ որ մէկ էլ երկինք սաւառնել կարողանայի...»:

Լորպուն մտածեց. «Երևի քաղցր է իսկապէս ապրելն երկնքի
խորքում, որ սա հեծում է այսպէս շառնագին»:

Եւ առաջարկեց ազատ թռչունին. «Բու էլ մօտեցիր ձորի
պոնգին, քեզ ցած չպրտիր»:

«Գուցէ թռերդ վերև հանեցին, և շու մի փոքր էլ կ'ապրես
քո սիրած տարերքի միջում»:

Եւ բազէն ցնցեց, թոյլ ձիչ հանելով. ճանկերի վրայ սոթիկ
քարերի երեսով սահեց, մօտ գնաց ձորին:

Եւ բաշին կանգնած թռերը պարզեց, խոր հոգոց քաշեց,
աչքերը ցոլացին—ու ցած գլորեց:

Ինքն էլ որպէս քար, քարի շիւղելով, արագ ընկնում էր,
ջարդում թռերը, ցրում փեպուրը...

Գետի լափինը վեր կալաւ նրան, արիւնը լւաց, փրփուրով պա-
տեց, փախցրեց ծովը:

Ծովի ալիքն էլ փխուր մրմունջով զարկում էր քարին, և լայնածալ ծովի երեսին էլ չերևաց նրա շիակը...

II

Չորումը պարկած երկար խորհում էր լորպուռն թռչունի մահւան ու նրա բաղձանքի մասին շէպի երկինքը:

Եւ ահա նայեց այն հեռաստանին, որը յաւիտեան աչքեր է շոյում բաշշի պատրանքով:

— Ի՞նչ էր տեսել որ մահացած բազէն այդ անապատում անտուր ու անպակ:

— Ինչո՞ւ այդպիսի մահից չեմոյ էլ սիրտ են վրդովում իրանց կարօտով շէպի երկինքը. ի՞նչ են հասկացել:

— Ես այդ բոլորը իսկոյն կ'իմանամ՝ երկինք թռչելով թէկուզ կարճ միջոց:

Ասաց ու արաւ: Ու կծիկ գալով ցափեց օդի մէջ, ժապաւէնի պէս շողաց արևում:

Սողուն ծնւածը— թռչել չի կարող. մոռացել էր այս, և, վայր ընկնելով շիպաւ նա քարին, սակայն չջարդեց, այլ ծիծաղեց:

— Ա՛յս էր ուրեմն երկինք թռչելու հրաշալիքը. վայր ընկնելու մէջ... անմիտ թռչուններ!

— Երկրին անգիտակ, երկրում թախծալի, նրանք ձգտում են բարձր երկինքը և կեանք որոնում քոթ անապատում:

— Այնպեղ շաքարի է: Առաք է լոյսը, բայց ոչ կերակուր, ոչ էլ նեցուկ կայ կենդանի մարմին:

— Գոռողութիւնն ինչ? էլ ի՞նչ նախապինք? որպէսզի սքողեն իրանց իղձերի անմրութիւնը?!

— Եւ որ այդպիսով թագցնեն իրանց անպէտքութիւնը կեանքի գործերում. անմիտ թռչուններ!

— Նրանց խօսքերը էլ այսուհետեւ ինձ չեն խաբելու. ամեն բան գիտեմ. տեսայ երկինքը:

— Թապ ես այնտեղ, չափեցի նորան, թէև վայր ընկայ. բայց աւելի եմ հաւատում ես ինձ:

— Եւ պատրանքներով թող նրանք ապրեն, որոնք չեն կարող սիրել երկիրը... ճշմարտութիւնը ես արդէն գիտեմ.

—Իրանց կոչերին էլ չեմ հաւատալ. ես հողածին եմ, երկրում էլ կ'ապրեմ:

Ու ինքնահաւան նա կծիկ եկաւ քարափի վերայ:

Մոլն ամբողջովին շողահարւում էր վառ հարաւային արեգակի տակ, և կոհակները հանդարտ շաշխնով զարկւում են ափին:

Եւ նրանց մեղմիկ շաշխնի միջից այս երգն էր հնչում երկինքը սիրող Թաշուհի մասին:

—Անվեհեր բազէ! Դու որ ապրեցիր անհուն երկնքում, անծայր երկնքում, սէրդ արեգակի:

—Քաջասիրտ բազէ! Որ հանգիստ գտար անուրաւ ծովի մէջ, անտակ ծովի մէջ:

—Թէկուզ դու մեռար... Բայց քո անունը հոգով քաջերի և ուժեղների երգերի միջին յաւէտ կը հնչէ, որպէս ուժեղին կոչ, շէպ ազատութիւնն ու շէպի լոյսը:

Լուռ է ծովի ոսկէշող հեռաստանը, մեղամաղծիկ կերպով ալիքները ծփում են աւազին, և ես անխօս նայում եմ Ռահիմին, որ նոր է շաշարեւ ծովին բազէի երգը պարմելու: Լուսնի շողերից ծովի երեսի արծաթափայլ պէծերը հա՛ շափանում են:

Մեր փոքրիկ կաթսան հանդարտ թշնում է:

Ալիքներից մինը խաղալով ափն է գլորւում և խռովայոյզ աշմուկով սողում է շէպի Ռահիմի գլուխը:

—Ո՛ւր ես գալիս... Քաշէր! ձեռքով է անում նրան Ռահիմը, և նա խոնարհ կրկին ետ է գլորւում ծովը:

Ինձ համար Ռահիմի ալիքները շնչաւորող վարմունքը բնաւ ծիծաղելի չէ, ոչ էլ զարգանդ: Ամեն ինչ շրջակայքում նայում է մի տարօրինակ կենդանութեամբ, մեղմ, գորովալի: Մովը այնպէս ազդու մարմանդ է, որ մարդ զգում է, թէ նրա՝ շեռ օրւայ փոթից չհովացած սարերին փչող, թարմ շնչառութեան մէջ շափ հզօր և զսպւած ուժ պէտք է լինի: Մուգ-կապտագոյն երկնքի երեսին աստղերի ոսկեղէն նախշերով մի ինչ որ հանդիսաւոր բան է գրւած, որ հոգի է հմայում և միտք է վրդովում յայտնութեան քաղցր սպասելիքով:

